

EITEM AR YR AGENDA: 8

PANEL GWEITHREDOL AWDURDOD TÂN AC ACHUB GOGLEDD CYMRU

13^{eg} GORFFENAF 2009

DATGANIAD SICRWYDD BLYNYDDOL YR ARCHWILIAD MEWNOL 2008/09

**Adroddiad gan Mike Halstead,
Pennaeth Gwasanaethau Archwilio a Chaffael**

Diben yr Adroddiad

- 1 Dan delerau'r rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio, mae gofyn i'r Awdurdod gynnal adolygiad, yn flynyddol, o effeithiolrwydd ei systemau Rheolaeth Fewnol. Mae Archwiliad Mewnol yn rhan annatod o'r system honno, ac mae'n gwneud cyfraniad arwyddocaol i'r gwaith o lunio'r Datganiad Rheolaeth Fewnol (SIC) y mae'n ofynnol ei gynnwys yn y Datganiad Blynyddol o Gyfrifon. Bydd llunio Datganiad Rheolaeth Fewnol yn cael ei ddisodli gan y gofyniad i lunio Datganiad Llywodraethu Blynyddol mewn perthynas â 2009/10.
- 2 Mae Cod Ymarfer y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA) ar gyfer Archwilio Mewnol mewn Llywodraeth Leol yn y DU 2006 yn ei gwneud yn ofynnol i Bennaeth Archwilio Mewnol ddarparu sicrwydd i'r Panel Gweithredol fod holl system y Rheolaeth Fewnol, gan gynnwys pa mor ddigonol yw'r trefniadau rheoli risg a llywodraethu corfforaethol. Dylid nodi hefyd na all sicrwydd fyth fod yn absoliwt. Y peth mwyaf y gall yr Archwilio Mewnol ei ddarparu i'r Panel Gweithredol yw sicrwydd rhesymol nad oes unrhyw wendidau mawr yn holl system y Rheolaeth Fewnol.
- 3 Mae'r adroddiad yn cynnwys y datganiad sicrwydd sy'n seiliedig ar y gwaith Archwiliad Mewnol yn ystod y flwyddyn a ddaeth i ben ym Mawrth 2009. I gefnogi'r adroddiad, mae Atodiad A yn rhestru barn yr archwiliad ar yr aseiniadau a gyflawnwyd yn ystod 2008/09.

Cyflwyniad

Rôl Archwilio Mewnol

- 4 Rôl yr Adain Archwilio Mewnol yw darparu rheolaeth, gan asesu'n wrthrychol p'un ai yw'r systemau a'r rheolaethau'n gweithio'n iawn ai peidio. Mae'n rhan allweddol o system Rheolaeth Fewnol y sefydliad oherwydd ei fod yn mesur ac yn gwerthuso pa mor ddigonol ac effeithiol yw'r rheolaethau eraill, fel bod:
 - y Panel Gweithredol a'r uwch reolwyr yn ymwybodol i ba raddau y gallant ddibynnu ar yr holl system; a bod
 - rheolwyr unigol yn ymwybodol o ba mor ddibynadwy yw'r systemau a'r rheolaethau y maent yn gyfrifol amdanynt.
- 5 Mae'r system Rheolaeth Fewnol yn cynnwys yr holl rwydwaith o systemau a sefydlwyd er mwyn rheoli'r Awdurdod, a hynny er mwyn sicrhau y caiff ei amcanion eu cyflawni. Mae'n cynnwys rheolaethau ariannol a rheolaethau eraill, a hefyd y trefniadau ar gyfer sicrhau bod yr Awdurdod yn cael gwerth am arian o'i weithgareddau.

Diffiniad o Archwiliad Mewnol

- 6 Isod, nodir y diffiniad o Archwiliad Mewnol, fel y nodir yn y Cod Ymarfer ar gyfer Archwiliad Mewnol mewn Llywodraeth Leol yn y DU yn 2006:
 - Swyddogaeth sicrwydd yw Archwilio Mewnol sydd, yn anad dim, yn darparu barn annibynnol a gwrthrychol i'r sefydliad ynghylch yr amgylchedd rheoli, ac mae'n cynnwys rheoli risg, rheolaeth a llywodraethu, a hynny trwy werthuso pa mor effeithiol ydyw wrth gyflawni amcanion y sefydliad. Mewn ffordd wrthrychol, mae'n archwilio, yn gwerthuso, ac yn adrodd ynghylch pa mor ddigonol yw'r amgylchedd rheoli fel cyfraniad i'r defnydd cywir, economaidd, effeithlon ac effeithiol o adnoddau.
 - Tra bo'r Archwiliad Mewnol "yn anad dim" yn darparu barn annibynnol a gwrthrychol i'r sefydliad ynghylch yr amgylchedd rheoli, fe allai hefyd gynnal gwaith arall nad yw'n ymwneud â sicrwydd, a hynny ar gais y sefydliad, gan ddibynnu ar argaeledd sgiliau ac adnoddau. Gallai hyn gynnwys gwaith ymgynghorol; yn wir, darparu gwasanaethau ymgynghori y mae

Archwilio Mewnol, yn y bôn, pan fo'n gwneud argymhellion ar gyfer gwelliannau yn sgîl gwaith sicrwydd a gwaith sy'n ymwneud â thwyll ariannol.

Datganiad ar Reolaeth Fewnol

- 7 Daeth y Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio diwygiedig i rym ar 1af Ebrill 2005 mewn perthynas â phob Awdurdod Lleol yng Nghymru. Mae'r Rheoliadau'n ei gwneud yn ofynnol i bob awdurdod gynnal adolygiad o leiaf unwaith y flwyddyn o ba mor effeithiol yw ei systemau Rheolaeth Fewnol, ac i gynnwys Datganiad Rheolaeth Fewnol, wedi ei lunio'n unol â'r arfer gywir, a hynny yn ei gyfrifon blynyddol. Mae'r gweithgarwch Archwilio Mewnol yn cyfrannu at y dystiolaeth sydd yng nghynnwys y Datganiad Rheolaeth Fewnol, er y bydd angen i'r Awdurdod gyflwyno tystiolaeth i gefnogi unrhyw ddatganiad y mae'n ei wneud.
- 8 Trwy wneud Datganiad ar Reolaeth Fewnol, daw nifer o fanteision pwysig i Lywodraeth Leol:
- rhagor o ymwybyddiaeth o Reolaethau Mewnol a gwendidau o ran rheoli, a rheoli risg ymhlith yr aelodau a'r rheolwyr;
 - rhagor o ymwybyddiaeth o bwysigrwydd adnabod a monitro risg ymhlith staff ar bob lefel;
 - gwell gwerthfawrogiad o fanteision Archwiliad Mewnol fel swyddogaeth gref;
 - rhagor o ymwybyddiaeth o'r holl ystod o ffynonellau sicrwydd eraill, yn fewnol a chan drydydd parti, sy'n gweithredu o fewn y sefydliad, a phwysigrwydd y rôl y maent yn eu cyflawni;
 - anogaeth a rhagor o weithgarwch gan y Panel Gweithredol.

Ffactorau sy'n Effeithio ar Gwmpas y Gwaith Archwiliad Mewnol

- 9 Mae'n amlwg o'r Crynodeb o'r Gweithgarwch Archwiliad Mewnol (Atodiad A) fod yr holl waith a gynlluniwyd ar gyfer 2008/09 wedi cael ei gyflawni.

Y DATGANIAD SICRWYDD

Rhaglith

- 10 Mae gofyn i Bennaeth Archwilio Mewnol ddarparu sicrwydd i'r Panel Gweithredol ynglŷn â'r holl system Rheolaeth Fewnol, gan gynnwys pa mor ddigonol yw'r trefniadau rheoli risg a threfn llywodraethu corfforaethol. Dylid nodi na all sicrwydd fyth fod yn absoliwt. Y peth mwyaf y gall yr Archwilio Mewnol ei ddarparu i'r Panel Gweithredol yw sicrwydd rhesymol nad oes unrhyw wendidau mawr yn holl system y Rheolaeth Fewnol.
- 11 Yr unig faterion a godir yn yr adroddiad hwn yw'r rhai a ddaeth i'n sylw wrth wneud ein gwaith Archwilio Mewnol, ac nid ydynt, o reidrwydd, yn ddatganiad cynhwysfawr o'r holl wendidau sy'n bodoli, nac ychwaith o'r holl welliannau y gallai fod gofyn amdanynt.

Sicrwydd Cyffredinol

- 12 Mae gwaith yr Adain Archwilio Mewnol wedi ei gynnal mewn cydymffurfiad â'r safonau Archwilio Mewnol sydd yn y Cod Ymarfer ar Archwilio Mewnol mewn Llywodraeth Leol yn y Deyrnas Gyfunol 2006.

Barn yr Archwiliad

- 13 Rwy'n fodlon fod y gwaith Archwilio Mewnol a gyflawnwyd, ynghyd â'r wybodaeth gynaledig o'r sefydliad a'i weithdrefnau, yn caniatáu imi ddod i gasgliad rhesymol ynghylch pa mor ddigonol ac effeithiol yw prosesau rheoli risg, rheoli a llywodraeth ATAGC. Yn fy nhyb i, am y 12 mis a ddaeth i ben ar Fawrth 31ain 2009, mae gan ATAGC brosesau Rheolaeth Fewnol a llywodraethu corfforaethol boddhaol ar gyfer rheoli'r modd y mae'r Awdurdod yn cyflawni ei amcanion.

Sicrwydd

- 14 Yn fy nhyb i, mae gan ATAGC brosesau digonol ac effeithiol ar gyfer rheoli'r modd y mae'n cyflawni amcanion yr Awdurdod am y 12 mis hyd at Fawrth 31^{ain} 2009. Er mwyn dod i'r farn hon, rhoddwyd ystyriaeth i'r ffactorau a ganlyn:

- Mae'r Archwilio Mewnol yn cymryd camau dilynol o fewn chwe mis i gyhoeddi'r adroddiad terfynol mewn perthynas â'r aseiniadau archwilio. Diben yr adolygiad dilynol yw pennu pa mor brydlon ac effeithiol y gweithredir yr argymhellion a wnaed i'r rheolwyr. Mae proses yr adolygiad dilynol yn nodi bod y rheolwyr wedi gweithredu, neu wrthi'n gweithredu, yr holl argymhellion a wnaed yn ein hadroddiadau archwilio sy'n ymwneud â 2007/08.
- Yn Atodiad A, ceir amserlen yn rhoi barn yr archwiliad am ba mor ddigonol ac effeithiol yw'r prosesau rheoli, mewn perthynas â'r holl aseiniadau archwilio a gyflawnwyd yn ystod y flwyddyn. Cafodd yr holl archwiliadau a gyflawnwyd yn ystod y flwyddyn eu hasesu fel rhai'n darparu lefelau cadarnhaol o sicrwydd.

15 Gellid defnyddio barn gyffredinol yr archwiliad wrth lunio'r Datganiad blynyddol ar Reolaeth Fewnol.

DADANSODDIAD O'R GWAITH A GYFLAWNWYD, A DIFFINIAD O ARGYMHELLION A BARN YR ARCHWILIAD

16 Mae'r amserlen yn Atodiad A yn rhestru'r casgliadau ynghylch yr aseiniadau y mae'r Archwilio Mewnol wedi adrodd yn eu cylch yn ystod y flwyddyn. Mae Safon 10 o God Ymarfer CIPFA ar Archwilio Mewnol mewn Llywodraeth Leol yn y DU 2006 yn ei gwneud yn ofynnol i argymhellion yr Archwilio Mewnol gael eu blaenoriaethu, a hynny er mwyn adnabod eu risgiau penodol yn glir. Mae'r drefn o gategoreiddio'r argymhellion yn sail i farn yr archwiliad mewn perthynas â phob archwiliad. Felly, mae crynodeb o'r farn a roddwyd ar gyfer pob archwiliad a wnaed ym mhob blwyddyn ariannol yn sail i'r broses pan fo gofyn i Bennaeth y Gwasanaethau Archwilio a Chaffael, dan y Côt uchod, gynnwys barn ynghylch digonolrwydd ac effeithiolrwydd cyffredinol Rheolaeth Fewnol amgylchedd yr Awdurdod, a hynny yn ei adroddiad blynyddol ffurfiol i'r Panel Gweithredol.

Graddio Categoriâu Risg

17 Caiff yr argymhellion eu categoreiddio ar sail ganlynol:

CATEGORI : UCHEL

Mae'r categori hwn yn golygu gwendid sylfaenol, lle bo camau'n cael eu hystyried yn orfodol er mwyn sicrhau nad yw'r Awdurdod yn agored i risgiau uchel. Tor-cyfraith neu dorri gweithdrefnau'r Awdurdod, yn cynnwys y Rheoliadau Ariannol a'r Rheolau Sefydlog Cytundebau, neu wendidau sylfaenol mewn systemau lle mae diffyg trefn reoli allweddol ayyb. Pan fo diffyg rheolaeth allweddol/bwysig, yna, fel arfer, caiff yr argymhelliad cysylltiedig ei raddio'n uchel.

CATEGORI : CANOLIG

O ran risgiau canolig, mae camau'n cael eu hystyried yn orfodol er mwyn osgoi bod yn agored i risgiau mawr. Defnyddir y categori hwn pan fo tystiolaeth fod rheolaethau da mewn lle, ond lle bo'r defnydd ohonynt yn anghyson, neu, lle nad oes rheolaeth ddisgwyliedig yn bresennol, ac y byddai rheolaeth gyffredinol yn gwella trwy ei chael yn bresennol.

CATEGORI : ISEL

Ystyrir camau'n beth dymunol, ac y dylai hynny arwain at ragor o reolaeth neu ragor o werth am arian. Defnyddir y categori hwn pan fo ymwybyddiaeth o arferion gwell, ond lle bo'r amcanion rheoli'n dal i gael eu cyflawni, neu lle bo'r gweithgarwch/gwerth presennol yn isel, ac yn debygol o barhau felly, canlyniad hyn yw categoreiddio'r risg yn un isel ac nid yw'n cael effaith fawr ar 'Farn yr Archwiliad'.

Barn yr Archwiliad

18 Mae canlyniad yr archwiliad a'r gwerthusiad o ba mor ddigonol yw'r amgylchedd Rheolaeth Fewnol yn seiliedig ar nifer yr argymhellion a wnaed a'u graddfa o risg. Mae'r broses hon yn sail i Farn yr Archwiliad, a chafodd y diffiniadau canlynol eu llunio er mwyn galluogi archwilwyr i wneud asesiadau priodol mewn perthynas â Barn yr Archwiliad sydd ar ddiwedd pob adroddiad

archwiliad.

Diffiniadau o Farn yr Archwiliad

- 19 Yn y cyswllt hwn, ystyrir "risg" yn siawns, neu'n debygolrwydd, nad yw un neu ragor o amcanion yr Awdurdod yn cael eu cyflawni. Mae'n cyfeirio at ganlyniadau dieisiau a allai ddigwydd, a methiant posib i wireddu canlyniadau y mae eu heisiau.

DA

Mae rheolaethau mewn lle er mwyn sicrhau bod amcanion y gwasanaeth yn cael eu cyflawni, ac er mwyn diogelu'r Awdurdod rhag risgiau mawr y gellir eu rhagweld. Ni chafwyd unrhyw gangymeriadau neu esgeulustra mawr neu berthnasol.

BODDHAOL

Mae rheolaethau'n bodoli er mwyn galluogi'r gwasanaeth i gyflawni ei amcanion, ac i liniaru unrhyw risgiau mawr y gellir eu rhagweld. Fodd bynnag, nodwyd rhai achosion o bryd i'w gilydd o fethu cydymffurfio â'r prosesau rheoli, ac mae lle yn dal i fod ar gyfer lliniaru risgiau posib eraill.

DIGONOL

Mae rheolaethau mewn lle, a chydymffurfir â hwy i amrywiol raddau, ond mae bylchau yn y broses sy'n gadael y gwasanaeth yn agored i risgiau. Felly, er mwyn lleihau'r risg i'r Awdurdod, mae angen cyflwyno rhagor o reolaethau, a gwella cydymffurfriad â'r rhai presennol.

ANFODDHAOL

Ystyrir bod y rheolaeth yn annigonol, gyda diffyg o leiaf un peirianwaith hollbwysig ar gyfer rheoli. Hefyd, mae angen gwella cydymffurfriad â'r rheolaethau presennol, a chanfuwyd camgymeriadau ac esgeulustra. Mae methu gwella rheolaethau yn gadael yr Awdurdod yn agored i risg mawr, a allai arwain at golled ariannol, embaras neu'r gwasanaeth yn methu cyflawni amcanion allweddol.

Gwendidau Cyffredin

- 20 Nid oes un ffactor cyffredin yn cysylltu'r gwendidau a nodwyd fel rhan o'n gwaith mewnol yn 2008/09, ac nid oes unrhyw faterion neu bryderon penodol sy'n berthnasol i lunio'r Datganiad ar Reolaeth Fewnol.

MATERION ERAILL

Amodau Barn yr Archwiliad

- 21 Wrth roi barn yr archwiliad, dylid nodi na all sicrwydd fyth fod yn absoliwt. Y peth mwyaf y gall y gwasanaeth Archwilio Mewnol yw rhoi sicrwydd rhesymol, yn seiliedig ar y gwaith a gyflawnwyd yn y flwyddyn honno, nad oes unrhyw wendidau mawr ac eithrio'r rhai a nodwyd.
- 22 Nodir Amodau Barn yr Archwiliad ym mharagraffau 11, 12 a 13. Hefyd, wrth ddod i'r farn hon, rydym wedi ystyried:
- canlyniadau pob archwiliad a gynhaliwyd yn ystod y flwyddyn a ddaeth i ben ar Fawrth 31ain 2009;
 - canlyniadau'r camau dilynol a gymerwyd mewn perthynas ag archwiliadau o flynyddoedd blaenorol;
 - p'un ai nad yw'r rheolwyr wedi derbyn argymhellion o gategori Uchel neu Ganolig, a risgiau canlynol hynny;
 - effeithiau unrhyw newidiadau perthnasol yn amcanion neu weithgareddau'r Awdurdod;
 - materion yn codi o adroddiadau blaenorol i'r Panel Gweithredol;
 - p'un a oes unrhyw gyfyngiadau wedi eu gosod ar gwmpas yr Archwilio Mewnol ai peidio;
 - y cyfyngiadau o ran adnoddau a osodwyd ar yr Archwilio Mewnol, a'r rheini wedi ardaro ar allu'r Adain i gyflawni anghenion llawn yr Awdurdod o ran Archwilio Mewnol;
 - cyfran o anghenion Archwilio Mewnol yr Awdurdod yr ymorolwyd amdanynt hyd yn hyn.

Derbyn yr Argymhellion

- 23 Mae'r rheolwyr wedi derbyn 100% o'r argymhellion a wnaed gan y gwasanaeth Archwilio Mewnol y llynedd. Nid oes unrhyw

gategoriâu Uchel neu Ganolig yr ydym ni'n eu hystyried yn rhai nad ydynt wedi cael sylw digonol gan y rheolwyr.

Dibyniaeth a Roddir ar Waith Cyrff Sicrwydd Eraill

- 24 Wrth lunio'r adroddiad blynyddol a llunio ein barn flynyddol am y cyfnod, mae'r Archwilio Mewnol yn gosod rhywfaint o ddibyniaeth ar waith a gyflawnir gan KPMG, archwilwyr allanol yr Awdurdod, yn enwedig o ran y trefniadau rheoli risg a llywodraethu corfforaethol.

Materion y bernir eu bod yn berthnasol i'r Datganiad ar Reolaeth Fewnol

- 25 Yn seiliedig ar waith yr Adain Archwiliad Mewnol yn ystod 2008/09, nid oes unrhyw rannau gwan arwyddocaol sy'n gofyn sylw yn y Datganiad ar Reolaeth Fewnol ar gyfer 2008/09.

Cydymffurfiad â Safonau Archwiliad Mewnol

- 26 Ar ddechrau'r flwyddyn, mae Archwilio Mewnol yn defnyddio dull yn seiliedig ar risg wrth bennu anghenion yr awdurdod o ran archwilio, ac mae'n defnyddio methodoleg yn seiliedig ar risg wrth gynllunio a chynnal ein haseiniadau archwilio. Mae gwaith yr adain Archwiliad Mewnol wedi ei gyflawni'n unol â Chod Ymarfer CIPFA ar Archwilio Mewnol mewn Llywodraeth Leol yn y Deyrnas Gyfunol 2006.
- 27 Mae Archwilio Mewnol yn amodol ar adolygiad blynyddol gan yr Archwilwyr Allanol er mwyn pennu cydymffurfiad â'r safonau archwilio sydd i'w cael yn y Côt Ymarfer.
- 28 Mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol wedi gwneud darpariaeth ar gyfer cynnal adolygiadau ansawdd mewnol yn rheolaidd gan aelodau profiadol o'r swyddogaeth Archwiliad Mewnol, a hynny er mwyn arfarnu:
- cydymffurfiad â'r safonau trefniadaeth a gweithredol y cyfeirir atynt ym mharagraff 26,
 - ansawdd y gwaith archwilio,
 - ansawdd yr oruchwyliaeth,
 - cydymffurfiad â'r llawlyfr archwilio lleol,
 - cyflawni dangosyddion perfformiad.

- 29 Mae'r adolygiad a gynhaliwyd mewn perthynas â'r gwaith a gyflawnwyd yn ystod 2008/09 wedi dangos cydymffurfiad â'r safonau mewnol ac allanol.

Rhaglenni Mewnol ar gyfer Sicrhau Ansawdd Mewnol

- 30 Er mwyn sicrhau ansawdd y gwaith a gyflawnwyd gan yr Archwilio Mewnol, mae nifer o fesurau ansawdd mewn lle, yn cynnwys:
- Goruchwylio staff sy'n cynnal gwaith archwilio;
 - Adolygiad wedi ei ddogfennu o'r holl ffeiliau o bapurau gwaith ac adroddiadau gan reolwyr;
 - Arfarniad blynyddol o'r staff sy'n ymwneud ag archwilio, gan arwain at ddatblygiad personol a chynlluniau gweithredu ar gyfer hyfforddi. Mae'r Adain yn defnyddio'r Pecyn Hyfforddiant *Excellent Auditor* gan CIPFA er mwyn pennu anghenion unigolion o ran hyfforddiant;
 - Cynnal a chadw Llawlyfr Archwilio Mewnol yr Adain.

ARGYMHELLIAD

- 31 Derbyn Datganiad Sicrwydd Blynyddol yr Archwiliad Mewnol, a'i ddefnyddio wrth gyfrannu i'r dystiolaeth yng nghynnwys y Datganiad ar Reolaeth Fewnol 2008/09.

AWDURDOD TÂN AC ACHUB GOGLEDD CYMRU

Adain Archwilio Mewnol – Crynodeb Blyneddol o Argymhellion a Barn yr Archwiliad 2008/09

	Maes y gellir ei Archwilio	Cwmpas yr Archwiliad	Uchel	Canolig	Isel	Cyfanswm	Cytunwyd gan y Rheolwyr	Barn yr Archwiliad
1	Cronfeydd Lles	Rheolaeth ac arolygiaeth Cronfeydd Lles yr Orsaf Dân.	6	7	5	18	18	Anfoddhaol
2	Y Gyflogres – Newidiadau i Gyflogau	Y System Rheolaeth Fewnol sy'n gweithredu mewn perthynas â newidiadau i gyflogau.	1	0	0	1	1	Boddhaol
3	Credydwyr	Adolygiad o System Credydwyr ar amgylchedd Rheolaeth Fewnol.	3	7	2	12	12	Digonol
4	CAATS – Y Gyflogres	Defnyddir IDEA, meddalwedd ymholi arbenigol, i ddadansoddi data o System y Gyflogres er mwyn adnabod camgymeriadau, problemau ac unrhyw wybodaeth berthnasol ar gyfer rheoli sy'n ymwneud â materion a thueddiadau penodol.	0	0	2	2	2	Da
5	Rheoli Rhwydwaith	Adolygiad o Bolisiâu a Safonau Rhwydwaith, Cysylltiadau a Mynediad a Diogelwch, Rheolaeth ac Arolygiaeth.	0	3	2	5	5	Boddhaol
		Cyfansymiau	10	17	11	38	38	
							Da	1
							Boddhaol	2
							Digonol	1
							Anfoddhaol	1